

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIM
VÄZIRLIGI**

**A.QODIRIY NOMLI JIZZAX DÄVLÄT PEDÄGOGIKÄ
INTSITUTI.**

**“TÄSVIRUY SAN'ÄT TEXNÄLOGIYÄSI VÄ
NUSXA KO'CHIRISH”
(Fanidan ma'ruzalar matni)**

Bilim soxasi: 100000-Ta'lim
Ta'lim soxasi: 140000-O'qituvchilar tayyorlash va
pedagogika fani.

Bakalavriat yo'nalishi: 5140700-"Tasviriy san'at va
muxandislik grafikasi"

JIZZAX-2006

Annotatsiya

Ushbu ma'ruzalar matni 5140700 “Tasviriy san'at va muxandislik grafikasi” bakalavriat yo'nalishi kundizgi bo'lim talabalari uchun yozilgan.

Akvarel, guash, tempera, moy bo'yoq texnologiyasi. Grafik qalam turlari va ularni ishga tayyorlash.

Qog'oz turlari, tempera va moy bo'yoq ishlari uchun yuzani gruntlash. Qalamtasvir texnologiyasi materiallari va texnologiya xususiyatlari. Rangtasvir texnologiyasi. Qadimgi ustalarning rangtasvir asarlari xususiyatlari.

Tuzuvchilar: katta o'qituvchi. Xudoyberdiyev P

Taqrizchilar: K.Bexzod nomli badiiy akademiyaga
qarashli Jizzax viloyat Tasviriy va
Amaliy san'at maktabi internati
direktori: dots. G'.Y.Yo'ldoshyev

Fizika matematika fakul'teti
“Tasviriy san'at va ishlab chiqarish asoslari ”
kafedrasi mudiri: dots. R Umarov.

Ma'ruza matni A.Qodiriy nomli Jizzax Davlat pedagogika institutining o'quv-uslubiy birlashmasida ko'rib chiqilgan va tavsiya etilgan.

Mazkur ma'ruzalar matni A. Qodiriy nomli Jizzax Davlat pedagogika institutining 2007 yil 2 mart dagi ilmiy kengashda №_6_bayonnoma bilan tasdiqlandi.

II-kurs kunduzgi

1.MA'RUZA. (2 Soat)

MAVZU: Qalamtasvir texnologiyasi va uning kelib
chiqishi.
REJA.

- 1.Qalam tasvir xaqida ma'lumot.
- 2.Qalam tasvirda ishlash texnologiyasi.
- 3.Qalam tasvir turlari.

Adabiyotlar.

- 1.Boymatov B. “qalamtasvir” darslik Toshkent 2006 yil.
- 2.Boymatov B. “qalamtasvir o’qitishning ilmiy asoslari” darslik Toshkent 1995 yil.
- 3.Boymetov B “Portret qalam tasvir” Toshkent 2001 yil.
- 4.Tojiev B. “qalam tasvir asoslarini o’rganish” Toshkent 1994 yil.

MA'RUZA MATNI.

Tasviriy san'at xar bir ijodkor shaxs uchun juda keng faoliyatlar maydonidir. Rasm chizishni puxta egallash barcha san'at turlarida muxim o’rinni egallaydi. Shu sababli akademik sur'at ishlash bilimi tasviriy faoliyatning barchasida qo’l keladi muvofaqiyatni ta'minlaydi. qalamtasvir ishlashga va uni o’z ma'naviy xayotida foydalanishga odamlar qadimgi paytlardanoq intilib kelganla shu sababli xam rasm chizishning ma'lum qonun qoidalari ishlab chiqilgan. Bunda ishlatiladigan asbob anjomlar sifati talabga javob beradigan bo’lishi kerak.

Qalamtasvir ishlashning eng asosiy talabi chizish obektini xar tamonlama o’xshatib aks ettirishdan iborat faoliyatini taminlashdir. Buning uchun tasvirni qog'oz

satxida joylashtirish nisbatlarini to'g'ri aniqlash, buyumlarning o'zoro masofasini va perespektiva xolatlarini aniq topish talab etiladi. Ishning maqsadga muvofiq chiqishida albatta bilim tajriba va maxorat etarli darajada kerak bo'ladi. Tasvir chizishni o'rganish oddiy natyurmortlarning, shuningdek aloxida turgan buyumlarni aks ettirish orqali amalga oshiriladi. Ish tasvirni qog'ozga to'g'ri va chiroyli tarzda joylashtirishdan boshlanadi, so'ng xar bir narsaning o'zoro joylashishi ular orasidagi masofalar aniqlanadi. Bunda qalamni engil qog'ozga ortiq darajada bosmasdan ishlatish kerak. Aks xolda nato'g'ri chizgan joylarni va yordamchi chiziqlarni o'chirg'ich bilan ketkazish qiyin bo'ladi. Shuning uchun o'rtacha yumshoqlikdagi "TM", "M", "2M" rusimli qalamlardan foydalanish ancha qulay. Tasvirlarni ishlashda perespektiva qoidalariga amal qilinishi zarur. Rasm chizish jarayonini bosqichma bosqich tashkil etilishi tasvir yaratishning eng muxim shakillaridan biri.

Ma'lumki xar bir narsa boshqa narsadan uzoqroqda turgan bo'lsa u ko'zimizga kichirayib ko'rinadi, farqlari xam xiraroq bo'ladi, unga tushayotgan yorug'lik soyalar xam birinchi plandagi buyumnikidan farqlanib turadi. Bularning xammasi chiziqli va xavo perespektivasi xodisasining tabiatda nomoyon bo'lishidir. Ana shu jixatdan to'g'ri aks ettirilsa tasvir xaqqoniy chiqishi ta'minlanadi. Xar bir narsa qog'ozda tasvirlanar ekan albatta uning turishiga nisbatdan ufq chizig'i topib olinishi kerak. U chizuvchi kishining ko'zi balandligidan o'tuvchi tasavvur etiladigan gorizantal to'g'ri chiziqni tashkil etadi. Natyurmortlarda uni to'g'ri aniqlab olib tasvir yaratishda foydalanish zarur shartlardan asosiysi bo'lib tasvirning xaqqoniy chiqishini ta'minlaydi. Narsaning tasvirini

gorizontal satxiga va vertikal kartina satxiga nisbatdan xolati xam perespektiva ko'rinishga muvofiq topiladi. Bunda tomonlarning qisqarib uzoqlashib borgan sari qsqarib ko'rinishi ufqning tutashish nuqtasiga asosan topib chiziladi. Tasvir yaratishda fazoviy perespektivaga xam axamiyat berilishi zarur. Chunki yaqinda joylashib turgan buyum uzoqdagidan tusi, rangi, to'q ochligi bilan ajralib turadi. Soya yorug'liklarni tasvir farqlariga monand o'xshatib aks ettirish ular o'rnini to'g'ri mutannosib topishga xam bog'liqligini unutmasligimiz kerak.

SAVOLLAR.

- 1.Qalamtasvirda nechta tur mavjud.
- 2.Qalamtasvirning boshqa fanlar bilan bog'liqligi.
- 3.Oddiy qalamning nechta turi bor.

2.MA'RUZA. (2-Soat)

MAVZU: Qalamtasvir uchun ishlatiladigan materiallar va ish qurollar.

REJA.

- 1.Oddiy qora qalam turlari.
- 2.Qog'oz turlari.
- 3.O'srshrg'shsr turlari.
- 4.Taglik.
- 5.Yoritgich.

Adabiyotlar.

- 1.Boymatov B. "qalamtasvir" darslik Toshkent 2006 yil.
- 2.Boymatov B. "qalamtasvir o'qitishning ilmiy asoslari" darslik Toshkent 1995 yil.
- 3.Boymetov B "Portret qalam tasvir" Toshkent 2001 yil.
- 4.Tojiev B. "qalam tasvir asoslarini o'rganish" Toshkent 1994 yil.

MA'RUZA MATNI.

1.Oddiy qora qalam

Tariximizga nazar soladigan bo'lsak ijtimoiy davrda odamlar g'orlarga tog'u toshlarga turli xil tasvirlarni ishlab qoldirishgan, ular tirnoqlari yoki biror bir qattiqroq narsalar bilan g'orlarning devorlariga tirnalib turli xil shakillarni yasashgan.

Tasvir chizganda qalamni yumshoq ushlash mavqsadga muvofiqdir. qalam uchini tasvir chizig'iga tayyorlanganda uning grafik qismini 5-6 mm yog'och qismini esa 15-20 mm yo'nish mumkun. Chunki bunday yo'nilgan qalamlar tasvir chizayotganda chiziqlarning aniq ravshan ko'rinishiga yordam beradi.

2.Qog'oz.

Tasvir chizishda ishlatiladigan asosiy matolardan biridir. qog'ozni turlari talaygina bo'lib vatmon, polu vatmon kabilar eng yaxshi navli qog'ozlardir. Bu qog'ozlar juda zich bo'lganligi tufayli qalamda tasvir chizish uchun yaxshi mato bo'lib xisoblanadi. Sinov va mustaqil ishlarni yana shu qog'ozlarda bajarish mumkun.

3.O'chirg'ich.

O'chirg'ichlar 2 xil bo'lib ko'kimtir va oq tusdagilar tasvir chizganda ishlatiladi. qizg'ish tusdagi o'chirg'ichlardan tasvir chizganda foydalanilmaydi. Chunki uning tarkibila "qum oyna" parchalari bo'lib qog'ozni titib yuboradi. Keraksiz chiziqlarni o'chirishda o'chirg'ichni qattiq bosmasdan iloji boricha o'chirg'ichdan kamroq foydalanishga odatlanish lozim. Birinchidan qog'ozning ortiqcha titilib ketishidan saqlansa, Ikkinchidan xar bir chiziqni o'ylab fikr yuritib chizishga kishi odatlanib boradi. O'chirg'ichni ishlatib bo'lgandan so'ng uni qo'lga ushlab turish yaramaydi. Aks xolda qo'l terlab o'chirg'ichni namlashi natijasida u ishga yaroqsiz bo'lib qoladi.

4.Taglik.

Tagliklar xar xil tuzilishda bo'lib tasviri chizilishi lozim bo'lgan narsa kerakli natura uning ustiga qo'yiladi; mashq bajaruvchi o'zining didiga qarab kompazittsiya tuzishi mumkun.

5.Yoritqich.

Yoritqichlardan naturaning aniqligi xususiyatini shaklini va xajmini ko'rsatish maqsadida foydalaniladi. Yoritqich yordamida soya, yorug', yarim soya va shulalarini tasvirlash mumkun. Narsalarga ko'pincha yoritqich nuri chap tomondan yo'naltiriladi.

Akvarel-rangtasvirning eng keng tarqalgan turlaridan biridir. qadim zamonlardan akvarel bo'yoqlari o'zining nafisligi va ranglarining yorqinligi bilan rassomlarni qiziqtirib kelgan. Akvarel bo'yog'i tarkibiga bo'yoq moddasi (o'simlik yoki menerallarning mayin qilib yanchilgan kukunini) va bog'lovchi modda olma elimi, gilitsirin va ozroq asal kiradi. Bular xammasi suvda osongina eriydigan bo'lgani uchun bo'yoqga suv qo'shib suyultirib ishlatiladi. Bu xildagi bo'yoqlar akvarel nomi bilan atalishiga sabab xam shu-lotinchada suvning "adia" deyilishidir.

Akvarel texnikasining guash: temperi moy bo'yoqlaridan farqi uning tiniqligi va xavoilyligi bo'yoqlarning yorqinligi va tozaligi bilan uyg'unlashib ko'rinishidadir.

Akvarel rang tasvirida keng tarqalgan ish uslublaridan biri pliserovka-bo'yoq qatlamlarini ustma-ust qo'yishdir. Bo'yoqning suyuq eritmasini tayyorlab olib qog'ozga yupqa qatlam tarzida quyilganda orasida qog'oz tovlanib turadi. Bir sidra qo'yilgan bo'yoq qatlami qurigach ustidan boshqa bo'yoq surtilsa ostki qatlamning qurishi tufayli yangi rang tush xosil bo'ladi. qalamlar soni ko'paygan sari

ranglar toboro kuchayib boradi. Akvarel bo'yoqlarining xususiyatlaridan biri ko'p vaqt namlikni saqlashidir, bundan unumli foydalanib bir xil rang qo'yilganidan keyin u xali qurimasdan yoniga ikkinchisi qo'yilsa ular asta sekin bir biriga qo'shilib ketishi natijasida mayin bog'lanishga erishish mumkun.

Ammo rivojlanish jarayonida tasvir ishlarining turli xil asbob uskunalari takomillashib boradi. Shunday narsalarning turkumiga chizig'i oddiy qora qalamlar xam kiradi. 16-asrda Angliyada Grafit konining topilishi qalamlarni ommalashib ketishiga sabab bo'ldi. Grofitdan yasalgan qalamlar qo'lni iflos qilmasligi uchun qalam sirtlarini turli xil tasmachalar bilan o'rab ishlatishdi. Kenyinchalik esa daraxt shoxlarini ikki bo'lakga ajratib o'rtasiga qalamchalarni joylash natijasida ikkita ajratilagan bo'lakchlarni bir biriga elimlash tufayli xozigi kunda ishlatib kelinayotgan qalamlarimizga asos solingan. qalamning nomlari juda ko'p "Arxitektor", "Orion", "Konstruktor", "Soyuz pioner" va xokozolar. Oddiy qora qalamning yumshoq va qattiq xillari bor. qalamning farqini unga yozilgan nishoni belgilaydi. qattiq qalamlarga T, 2T yoki B, 2B yumshoq qalamlarga M, 2M, 3M yoki X, 2H, BH kabi nishonlar qo'yiladi TM va BH belgisi qo'yilgan qalamlar o'rtacha yumshoqlikda bo'ladi.

Qalam bilan tasvir chizganda uni asosan uch barmoq bilan ushlanadi. qalamni ushlagan vaqtda erkin ushlashga qo'lni o'rgatish kerak. qalamni qattiqroq yoki yumshoq bosish orqali xar xil chiziqlarni chizish mumkun.

SAVOLLAR.

- 1.Oddiy qora qalamning nechta turi mavjud.
- 2.O'chirg'ich necha xil bo'ladi.

3.Qalamtasvir necha turga bo'linadi.

III-kurs kunduzgi.

4.MA'RUZA /2 Soat/

MAVZU: Moybo'yoq texnologiyasi.

REJA.

- 1.Moybo'yoq xaqida ma'lumot.
- 2.Moybo'yoqning boshqa bo'yoqlar bilan ishlash texnologiyasining farqlari.
- 3.Moybo'yoqda ishlatiladigan materiallar va ish qurollar.
- 4.Moybo'yoqda ishlash uslubi.

Adabiyotlar.

- 1.Abduraxmonov “Rangtasvir va kompazitsiya” Toshkent 1995 y
- 2.Tolipov N. Abdurasulov S. Oripova N. “rangtasvir” Toshkent 2002 yil (1-qism)
3. 2.Tolipov N. Abdurasilov S. Oripova N. “rangtasvir” Toshkent 2003 yil (2-qism)
- 4.Abdurasulov S. Tolipov N. “rangtasvir” Toshkent 2005yil.
- 5.Tolipov N. Abdurasilov S. Oripova N. “rangtasvir” Toshkent 2006 yil.

MA'RUZA MATNI.

Tasviriy san'at turlaridan biri bo'lgan rangtasvir turida akvarel bo'yog'idan keyin moybo'yoqqa o'tiladi.

Moybo'yoq bilan ishlashdan oldin uning xususiyatlarini va ishlatish yo'llarini bilish zarur. Moybo'yoqlar bilan ishlashni yaxshi o'rgangan ishi ularning imkoniyatini va rangtasvir tilining o'ziga xos tomonlarini bilib oladi, bu esa unga rangtasvir asarlarnining xar tomonlama va mukammal taxlil qila olishga yordam beradi.

Moybo'yoq av laklar 15-asrdan boshlab ishlatilib kelinmoqda ularning rangtasvirida qo'llashni esa Niderlandiyalik aka uka rassom Van Deeklar boshlab berganlar. Dastlab o'z asarlarini satxini turli moy av laklar bilan qoplashni sinab ko'rib ular zig'ir moyi juda tez qotishini bilib qolganlar. Keyinchalik bo'yoq kukunini shu moyga qorishtirib juda tiniq va yorqin bo'yoqlar xosil qilishga muvofaq bo'lganlar. Moybo'yoq texnikaini rivojlantirishga xam ular katta xissa qo'shganlar. 16-asr rangtasvir san'atida moybo'yoq rangtasviri asosiy o'rinni egallagan O'zbekistonda san'atning bu turi asosan 19-asrda rivoj topdi. Xozirgi zamon rangtasvirida bo'yoqlar bilan sur'at ishlash keng miqiyosida tarqalgan. Chunki ularni ishlatish birmuncha qulay. Moybo'yoq uncha qulay bo'lmagani uchun akvarel kabi muyqalamdan va tasvir tekisligi yuzasidan oqib ketmaydi. Uning asta sekin qurish xususiyati esa matoga qo'yilgan bo'yoq birikmasi ancha uzoq vaqt mobaynida ishlov berish imkoniyatini yaratadi.

Moybo'yoqlar qalayi tyubiklarda chiqariladi va ikki xil ya'ni "konkotyorfie" deb nomlanadigan mayin sifatli "eskiznie" deb ataladigan dag'alroq turi bor. Moybo'qlarni ishlatish paytida ularning suyultirish uchun erituvchi moddalardan ninen, uayt-spirt (razvavitel № 2) ishlatiladi. Erituvchi sifatida bazida laklardan xam foydalanish mumkun.

Moybo'yoq mo'yqalami akvarel mo'yqalamidan shakli va mo'ynasi bilan farqlanadi. Moybo'yoqlar bilan surat ishlash uchun turli katta kichiklikdagi yassi kuraksimon dag'al, qilli moyqalamlar bo'lishi kerak, faqat bazi nozik ishlarni bajarishda mayin qilli kichkina mo'yqalam ishlatiladi. Ish tugagandan so'ng mo'yqalamlarni albatta suda sovunlab yuvib quritib yupqa qog'ozga o'rab qo'yish kerak.

Moybo'yoqga ishlash uslubi.

Moyli bo'yoqlar bilan rangtasvir ishini bajarish uchun maxsus tayyorlangan asoslar mato yoki qalin qog'oz bo'lishi shart. Bular orasida eng keng tarqalgani mato (xolost). Uni ishga tayyorlash uchun suyuq elim va oq bo'yoq kukunidan maxsus qorishma (grunt) tayyorlanadi. Grunitlashdan avval mato tagromga tortiladi.

Tagrom quruq taxtachalardan tayyorlanadi: taxtachalar bir biri bilan yog'och qoziqchalar yordamida biriktiriladi. qiyshayib ketmasligi uchun mxlashning ramkaning o'rtasidan boshlab asta tekislab boriladi va mixlar xar 1,5-2 sm masofada qoqiladi. Tortilgan mato avval katta mo'yqalam bilan xo'llanadi so'ngra bir sidra elim eritmasi yupqa qalam tarzida matoga suriladi.

SAVOLLAR:

1.Moybo'yoqda ishlash qaysi asrdan boshlab rivojlangan.

2.Moybo'yoqning boshqa bo'yoqlar ishlanish farqlari nimada.

3.Moybo'yoqda erituvchi sifatida ba'zida nimalardan foydalanish mumkun.

4-kurs kunduzgi.

1.MA'RUZA

**MAVZU: Pastel va guash bo'yog'i texnologiyasida
ishlash yo'llari.**

REJA.

1. Pastel xaqida qisqacha ma'lumot.
2. Pastel bilan ishlash texnologisi.
3. Guash xaqida qisqacha ma'lumot.
4. Guash bilan ishlash texnologiyasi.

Adabiyotlar.

- 1.M.Nabiev "Rangshunoslik" Toshkent 1995 yil.
2. Salpinkin Ya "Materiali i texnika risunka" Toshkent 1995 yil.
- 3.Boymatov B. "qalamtasvir o'qitishning ilmiy asoslari" Metodik qo'llanma Toshkent 1995 yil.

MA'RUZA MATNI.

Pastel-yumshoq rangli tayoqchalar bilan nozik rang berish xususiyatiga ega. Uning afzallik tomoni ranglarning nozikligi va yumshoqligi bo'lib boshqa xech qanday material uning o'rnini bosolmaydi. Pastel qog'ozda yaxshi turmaydi. Ozgina silkinish natijasida u qog'ozdan to'kilib kentadi. Shuning uchun xam faqat g'adir badir notekis qog'ozda ishlash mumkun. Pastelda bajariladigan ishlar maxsus suyuqlik (fiksotiv) bilan mustaxkamlanadi. Pastel slindirik tayoqchalarga o'xshab uzunligi 65 mm, diometri 9-10 mm qilib chiqariladi. Pastel karton qutichalarga 50, 126, 146, 185 donadan qilib joylanadi. Ba'zan 10 donadan

bir xil rangda qilib joylanishi xam mumkun. 26 dona pastel joylangan quticha asosiy ranglar xisoblanadi. qolganlari esa 50, 126, 146, 185 qo'shimcha ranglar bo'lib ularda yana asosiy ranglarga nisbatdan 2-5 doim qo'shimcha ranglar mavjud. Bulardan tashqari badiiy fon kambinatlari kremli pastel xam ishlab chiqradi. Kremli pastelning afzallik tomoni shundaki u bilan bajariladigan ishlar xech qanday mustaxkamlashni talab qilmaydi, xatto qog'ozda bajariladigan ishlarni o'rab olish xam mumkun. Kremli pastel qutichada 12 donadan iborat bo'ladi xar bir qutichaga 2 flakon 100-100ml xajmda "fiksotiv" qo'shib beriladi. Davomli ishlarni bajarish uchun asosan gips medallarni ishlashdagi grafik qalamlar "konstruktor", "orien", "moyak", "arxitektor", "smena", "svetokopiya", "dyumograf" va "italianskiy" qalamlari qo'llaniladi. Shular qatori ko'mir tayoqcha sangina, sous, pastel kabi materiallar bilan ishlash uchun esa ularning o'ziga xos xususiyatlarini bilish kerak bo'ladi. Ular bilan ishlash usullari maxsus mashg'ulot "texnologiya-risunka"da o'rganiladi.

Guash-suvda oson eriydigan bo'yoq turlariga kiradi. Guash 30 gramlik, 50 gramlik plasmastadan yasalgan kubikchalarda bo'lim 6 xil va 12 xil ranglaridan qadoqlanadi.

Akvarel bo'yog'idan guash bo'yog'ining ishlash farqi. Akvarel bo'yog'ida rasmlarni bo'yaganda 1 chi rang ustidan 2 chi rangni surkaganimizda 1 chi rang ko'rinib turadi. Guash bo'yog'ida ishlaganda birinchi rang ustidan ikkinchi rangni surtganda birinchi rang ko'rinmaydi. Agar ish buzilib qolganda xam ustidan boshqa rang berib ishlayversa bo'ladi. Akvarelda esa buzilgan ishning ustidan ishlab bo'lmaydi.

Guash-ko'proq dekorativ ishlarda ishlatiladi. Asosan vodoemulsiya kraskasiga qo'shib ishlatiladi.

Guash bo'yog'ida kolorit ranglarni topish mumkun. Naqqoshlikda ganch o'ymakorligi, yog'och o'ymakorligida, minatyura ishlarida keng foydalanish mumkun.

Guash bo'yog'ining ishlanish texnologiyasi bilan o'xshash. Lekin bu bo'yoqlarning tayyorlanishi bilan farq qiladi. Masalan: Guash bo'yog'i suv bilan aralashtirilib ishga tayyorlanadi. Moy bo'yog'i esa razvovitel bilan aralashtirib ishga tayyorlanadi.

SAVOLLAR:

1. Pastel nima?
2. Pastel bilan qanaqa qog'ozlarga ishlash mumkun?
3. Pastel bilan guash bo'yog'ining farqi?
4. Guash bo'yog'ida oq kraska ishlatiladimi?
5. Guash bo'yog'i bilan akvarel bo'yog'ining ishlash texnikasining farqi nimada?

III-kurs kunduzgi.

3.MA'RUZA (2 Soat)

MAVZU: Rangshunoslik va akvarel texnologiyasi.

REJA.

- 1.Rangshunoslik texnologiyasi xaqida ma'lumot.
- 2.Rangshunoslikga kerakli ish qurollar.
- 3.Rang spektri.

4. Rangni ranga qo'shish orqali boshqa rang xosil qilish.
5. Akvarelda ishlash texnologiyasi.

Adabiyotlar.

1. Abduraxmonov “Rangtasvir va kompazitsiya” Toshkent 1995 y
2. Tolipov N. Abdurasulov S. Oripova N. “rangtasvir” Toshkent 2002 yil (1-qism)
3. 2. Tolipov N. Abdurasilov S. Oripova N. “rangtasvir” Toshkent 2003 yil (2-qism)
4. Abdurasulov S. Tolipov N. “rangtasvir” Toshkent 2005 yil.
5. Tolipov N. Abdurasilov S. Oripova N. “rangtasvir” Toshkent 2006 yil.

1. Rangshunoslik texnologiyasi xaqida malumot.

Dastlabki amaliy vazifa ranglarning uchta xususiyati bilan tanishtirishga bag'ishlanadi, yani bir buyumning ikkinchisidan rang farqlanishi quyidagicha. Rang tusi och to'qligi va to'yinganligi. Narsalarning ranglarini faqatgina biror belgi orqali och to'qligi rang tuslaridan yoki to'yinganligidan yoki bo'lmasa xar ikkala va uchala xususiyatlari bilan xam ajratishlari mumkin.

Rangtasvir–tasvirlanayotgan kartinadagi barcha bo'laklar orasidagi munosabatlarni ularning yorug'lik kuchini va xar bir bo'laklarni o'zaro taqqoslash natijasida bo'yoqlar va nozik farqlar kuchini uzoq

vaqt kuzatish orqali borliqni to'laqonli ifodalash mumkin—deb aytgan edi K.G.Yuon.

Rangni kuchi farqlarini rang nafisligi yoki och to'qligi bo'yicha aniqlashdan mushkulroqdir. Yosh rassomlar dastlab ranglarning to'yinganligi bo'yicha farqlarini tushinmaydilar. Shu sababli ular tasvirlash mobaynida masalan: yashil rangdagi daraxtlaro't-o'lanlarni ifodalayotganda ayrim qiyinchiliklarga duch keladilar. Ular etyutlaridagi daraxtlarning yashil barglarini nixoyatda bo'rttirib yorqin tasvirlaydilar. Rang munosabatlarini to'g'ri aniqlash uchun ranglarni uchta belgisi bo'yicha buyumlarni bir – biri bilan bir vaqtda taqqoslash lozim. Bu bilan qo'yilmaning och to'qligi va to'yinganlik farqlarini qayta qabul qilishda asosiy o'rin kolorit vazifalar echimiga bogliq.

2. Rangshunoslikka kerakli ish qurollar.

Ranglarning asosiy xususiyatlarini amaliy jixatdan bilish uchun turli buyumlarda sinab ko'rish kerak. Masalan: turli to'yinganlikdagi mevalar, sabzavotlar, rangli drapirvkalar va xakozolar.

Rangi tusi va to'yinganligi jixatidan turlicha bo'lgan buyumlarni puxta o'rganish va taqqoslashdan so'ng talabalarga turli ranglar (qizil, ko'k, yashil va xakozolar) to'yinganlik shkalasini aloxida dog' yoki surtma sifatida (moy bo'yoq politrasida yoki qo'g'oz yuzasida) bajarishi lozim. Ularning to'yinganligi eng yorqindan boshlab deyarli kulrang, netrolrang bilan asta sekin pasayib boradi.

Kundalik tarmushimizda xayotiy tajriba asosida ma'lum buyum va narsalarning o'ziga xos ranglari ongimizda singib boradi. Bu ranglar buyum va narsalarning shaxsiy rangi xisoblanadi. Ammo buyum va narsalardagi shaxsiy rang turli yorug'lik ta'sirida o'zaro o'zgaruvchan bo'ladi. Buyumlarning yorug'lik nurlarini chuqur taxlil etib tasvirlashning dastlabki saboqlarini egallashga gipsli geometrik jismlardan boshlash maqsadga muvofiqdir.

3.Rang spektri.

Ranglarning tabiatda qanday xosil bo'lishi va tarqalishi muammosi qadimdan olim va rassomlarning diqqatini tortgan.

Mashxur olimlar Nyuton. Lamanosov. Gelmgesar ranglarning mohiyatini ilmiy asosda tekshirganlar. M.V.Lomonosov fanda birinchi bo'lib asosiy ranglarni kashf etgan. Issak Nyuton qator tajribalar o'tkazib oq yorug'likni ko'k rangli ekanligini isbotlagan. Ekranida spektr ranglarni xosil qilgan. Buning uchun Nyuton quyosh nurini qora pardaning kichik tirqishdan o'tkazib uning yo'liga uch qirrali prizma qo'ygan natijada ekranida xar xil ranglardan iborat keng yorug'lik yig'indisi xosil bo'lgan. Ekranida spektr ranglari paydo bo'lib ular quyidagicha joylashgan; qizil, sariq, zarg'aldoq, yashil, zangori, xavorang va binafsha ranglar.

Nyuton ranglarni fizika fani nuqtaii nazaridan o'rgangan bo'lsa Nemis shoiri va san'atshunosi

I.V.Giyoteni ranglarning kishi organizimiga ko'rsatadigan ta'siri ko'proq qiziqtirgan. U "ranglar xaqida ta'limot" nomli asarida ranglarni iliq va sovuq tuslarga ajratgan. Iliq (sarg'ish, qizil) ranglar kishida kayfichog'lik tuyg'usini sovuq (xavorang, yashil) ranglar esa mayuslik tuyg'usini uyg'otishi xaqida yozgan.

19-asrda Nemis tabiatshunos olimi G.L.Gelmgous rangshunoslik nazariyasida muxim yangilik yaratdi: Ko'p yillik tajribalar asosida xromatik ranglarning uchta asosiy alomati rang tusli, rangning och to'qligi va to'yinganligi asosida turkumlash zarurligini ko'rsatdi.

4.Rangni ranga qo'shish orqali boshqa rang xosil qilish.

Tabiatda ranglar o'z xususiyatiga ko'ra ikki turga: Axromatik(rangsiz) va xromatik (rangli) xillarga bo'linadi.

Axromatik ranglarga oq, kulrang va qora ranglar kiradi. Boshqa ranglar esa xromatik ranglarni tashkil qiladi. Ular o'zaro aralashtirilganda esa yana bir qancha tusdagi ranglarni xosil qiladi. Biror xromatik ranga ochroq kulrang qo'shsak uning jozibaligi pasayib nursizlanadi. Bu xol rangning kam to'yinganligidan ya'ni uning tarkibida bo'yoqning kamayganidan darak beradi. Demak rangning to'yinganligi yoki to'yinmaganligi deganda kulranga nisbatdan rangdorlik darajasi tozaligini tushinish kerak.

Rang doirasi ikki teng bo'lakkga bo'linsa birinchi yarmida qizil zarg'aldoq, sarg'ish, sariq ranglar; ikkinchi yarimida esa xavorang, zangori, ko'k, binafsha ranglar jolashadi. Doiraning birinchi yarmidagilar iliq ranglar ikkinchi yarmidagilar esa sovuq ranglardir.

5.Akvarelda ishlash texnologiyasi.

Akvarel bo'yog'ida dastlabki mashqlarni bajarish uchun uch beshta narsadan iborat rang va tus munosabatlari bir biridan farq qiladigan shakli bo'yicha 3 ta murakkab bo'lmagan buyumlar bo'lishi kerak. Sodda qo'yilmalarni astoydil ishlab ijobiy natijalarga erishmasdan turib murakkab natura qo'yilmalarini bajarishga o'tish noto'g'ridir.

SAVOLLAR.

- 1.Akvarel bo'yog'ining nechta turi bor.
- 2.Akvarel bo'yog'i bilan moy bo'yoqda ishlash metodikasidagi farq nimada.
- 3.Asosiy rang nechta.

